

Temel Eğitim Ders Kitaplarının Dini Kavramlar ve Semboller Açısından İncelenmesi

Analysis of Basic Education Textbooks in Terms of Religious Concepts and Symbols

Bayram ÖZER¹

Adnan KALKAN²

Cem AKSOY³

Alaaddin DENİZ⁴

Abdulmutalip KOKTAŞ⁵

Öz

Eğitimin temel görevlerinden birisi insanların kendini anlamasına ve tanınmasına yardım etmesidir. Hatta kendini tanımalarının yanında diğer varlıkları ve dünyadaki varlık sebeplerini de anlamasına yardım etmelidir. Bu sayede insanlar dünyayı anlayabilir ve varlık sebebinin gereğini eksiksiz olarak yerine getirebilir. Başka bir ifade ile bir işçinin herhangi bir işyerinde yapmakla yükümlü olduğu iş ve sorumlulukları tanımlayan görev tanımı gibi, insanın da dünyada bulunmasının gereğini ve sorumluluklarını tanımlayan bir görev tanımı bulunmaktadır. Bu görev tanımını anlayan ve doğru okuyan insanlar, kendilerinden beklenen görevi de eksiksiz olarak yerine getirebilecektir. Bunu yaptığı oranda da mutlu olacak ve Kohlberg'in ifadesi ile kendini gerçekleştirecektir. İşte eğitim bu noktada önem arz etmektedir. Eğitim sistemlerinin nihai amacı bir anlamda, insanların varlık sebeplerini ve dünyada bulunmalarının gereklerini öğretmektir. Hayata anlam yüklemektir. Diğer bir deyişle insanların görev tanımlarını yapmak ve bu görev tanımını insanlara öğretmektir. Bunu başarabildiği oranda verimli sayılır.

Bu anlamda eğitim sistemlerinin amaçları doğrultusunda yapacakları işlerin planlı ve düzenli bir şekilde yazılı olduğu belgeye öğretim programı denilmektedir. Öğretim programlarının uygulamacılara yansıyan boyutu ise ders kitaplarıdır. Eğer ders kitapları iyi hazırlanır ve uygulanırsa başarı şansı da yükselir. Bu yüzden ders kitaplarının insanların kendilerinden başlayarak tüm varlıkları ve dünyayı anlamasına yardım edecek bilgilerle donatılmış olması gerekir. İnsanların kendilerini ve tüm varlıkları doğru tanıması ve anlaması için de yaratılış kavramını iyi anlaması gerekir. Bunun için ders kitaplarında yaratılış kavramı sadece dini bilgilerin verildiği derslerle sınırlı kalmadan bütün derslerde sistematik bir şekilde yer almalı ve profesyonel bir şekilde işlenmelidir. Çünkü varlığın mahiyetini ve yaratılışını anlamak manevi bir değerdir. Millî Eğitim Bakanlığının da ifade ettiği gibi "manevi değerler bütün eğitimin nihai gayesi" olduğu için ayrı bir müfredat ve öğrenme alanı olarak düşünülmemeli her dersin içerisinde ele alınmalıdır. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın amacı milli ve manevi değerler açısından temel eğitim ders kitaplarında dini kavramlar ve sembolleri nicel olarak incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Temel eğitim, hayat bilgisi kitabı, fen bilgisi kitabı, sosyal bilgiler kitabı, ders kitaplarının değerlendirilmesi.

¹ Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ozer.bayram@gmail.com

² Aile Danışmanı, Özel Adana Huzur Aile Danışma Merkezi, adnankalkan01@gmail.com

³ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Adana, cemmaksoy@hotmail.com

⁴ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Adana, denizalaaddin@gmail.com

⁵ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Adana, talipkotas@gmail.com

Abstract

One of the main aims of education is to help people understand and define themselves. In addition to knowing herself/himself, s/he must also help to understand other beings and the causes of existence in the world. On this account, people can understand the world and fulfill the requirements of the aims of the creation. There are some rules and requirements defining the abilities and responsibilities of a person in the world, just as a job description that defines the work and responsibilities that a worker has to undertake in any workplace. People who understand and read these rules correctly will be able to do the task expected from them to do. When s/he does this, he will be happy and actualize himself as Kohlberg said. Education is important role at this point. The ultimate aim of educational systems is to teach people the reasons of existence and the requirements of existence in the world. In other words, it is to make people's task descriptions and to teach people that task description. It is considered to be efficient in the way that they can accomplish this.

In this sense, it is said that education systems are written in a planned and regular manner in accordance with aims. The reflected dimension of the curriculums is the textbooks. If the textbooks are well prepared and applied, the chances of success increase. That is why textbooks must be equipped with information that will help people understand all the beings and the world, starting from themselves. People need to understand the concept of creation well in order to know and understand them and all beings correctly. For this reason, the concept of creation in textbooks should be systematically covered and professionally processed in all lessons, not limited to the lessons in which only religious information is given. It is a spiritual value to understand the nature and creation of existence. As the Ministry of National Education has stated, since spiritual values are the ultimate goal of all education, they shouldn't be dealt with in a separate curriculum and should be covered in every lessons. The aim of this study is to examine the basic education textbooks in terms of the fact of creation.

Key Words: Basic education, life science book, science book, term of creation

GİRİŞ

Eğitimin temel görevlerinden biri insanların kendini tanıması ve anlamasına yardım etmesidir. Hatta kendini tanımasının yanında diğer varlıkları ve dünyadaki varlık sebeplerini de anlamasına yardım etmelidir. Bu sayede insanlar dünyayı anlayabilir ve varlık sebebinin gereğini eksiksiz olarak yerine getirebilir. Başka bir ifade ile bir işçinin herhangi bir işyerinde yapmakla yükümlü olduğu iş ve sorumlulukları tanımlayan görev tanımı gibi, insanın da dünyada bulunmasının gereğini ve sorumluluklarını tanımlayan bir görev tanımı bulunmaktadır. Bu görev tanımını anlayan ve doğru okuyan insanlar, kendilerinden beklenen görevi de eksiksiz olarak yerine getirebilecektir. Bunu yaptığı oranda da huzurlu olacak, insanı kâmil ya da Kohlberg'in ifadesi ile kendini gerçekleştirecektir. İşte eğitim tam bu noktada önem arz etmektedir. Eğitim sistemlerinin nihai amacı bir anlamda, insanların varlık sebeplerini ve dünyada bulunmalarının gereklerini öğretmektir. Diğer bir deyişle eğitimin görevi görev tanımını insanlara öğretmektir. Bunu başarabildiği oranda verimli sayılır.

Tek tanrılı dinlerde yaratıcı insanlara bazı kurallardan bahsetmektedir. Bu kuralların yazılı olduğu bir ilahi kitap ve bu kitabı öğretmesi için de peygamberler göndermiştir. Bütün tek tanrılı dinlerdeki temel öğreti insanların tanrının koyduğu kurallara uyduğu taktirde dünyada huzurlu ve iyi bir hayat süreceğidir. Dolayısıyla tanrının insanların dünya hayatında uyması için belirlemiş olduğu planların bulunduğu kutsal kitapların genel amacı insanlara tek tanrı inancı üzerine kurulmuş eşitlikçi bir toplum inşa etmek için gerekli kuralları öğretmektir. Ayrıca bütün ilahi dinlerin odak noktası, her bireyi sadece iyi bir vatandaş olarak değil; aynı zamanda iyi bir insan olarak yetiştirmektir. Dolayısıyla semavi dinlerin öğretilerine ve özellikle en son ve bozulmamış din olan İslamiyet'in temel esaslarına dayandırılan değer eğitimi ve öğretimi bütün insanlığı kapsayıcıdır. Ancak seküler terimlerle ifade edilen iyi nitelikler, bir toplumdan ötekine çeşitlilik göstermektedir. Günümüzde iyi bir vatandaş, coğrafi ve siyasi alanlarla sınırlanmıştır. Bir ulustaki iyi vatandaşın özellikleri, bir dereceye kadar o toplumun ideallerine bağlı olmak zorundadır. Mesela, bir kurum, insan ilişkilerinde ve meslekte başarılı olan kimseyi iyi bir vatandaş olarak kabul edebilir. Başka bir millet ya da kurum ise, itaatkâr kimsenin iyi bir

vatandaş olduğunu söyleyebilir. Bireyler kendilerini adanmış yurtseverler olduklarından dolayı; meslekte başarısız olsalar dahi, iyi vatandaşlar olarak kabul edilebilirler (Khouj, 2011).

İslâm eğitim sistemi, manevi işlevinin yanında sosyo-ekonomik bazı değerleri de teşvik etmektedir. Bireyler, her ne kadar kendi şahsî ihtiyaçlarını karşılama hakkına sahip olsalar da bunu, başkalarına ve topluma zarar vererek gerçekleştiremezler. Dürüstlük, kişinin yaşadığı topluma saygı duymasını zorunlu kılmaktadır. İslâm'ın bu inanç ve ibadet sistemi, bireyin, bunların temelindeki prensipleri benimsemesini gerektirmektedir. Bu benimseme neticesinde bireyler, prensiplerle bütünleşir ve onları, davranışlarının bir parçası haline getirirler. Bu bütünleşmeyi başaran birey, farklı etnik-ırksal geçmişlerden ve sosyoekonomik tabakalardan kimseler de dâhil olmak üzere, tüm insanların duygu, düşünce ve hissiyata sahip olduğunu idrak eder. İnanç esasları, bu eğitim sisteminin sosyo-ekonomik değerlerine örnekler sunmaktadır. Örneğin bireyler, namaz kıldığı, zekât (yoksul hakkını) verdiği, oruç tuttuğu ve hacca gittiği zaman, topluma ve toplumun üyelerine saygı duymayı öğrenirler (Khouj, 2011).

Eğitim felsefesinin önemli ayaklarından biri olan geçmişin izlerini taşıması ile ilgili Sönmez (2008); Türkiye'de geçmiş deneyimlere bağlı olarak özgün bir eğitim sistemi oluşturulmasının yerine diğer devletlerin eğitim sistemlerinin aynen alınması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır şeklinde ifade etmektedir. Tek sebep bu olmasa da ülkemizde eğitimle ilgili yapılan bütün güncellemeler ve yeniliklerden istenilen başarı bir türlü elde edilememiştir. Bunun önemli sebeplerinden birisi olarak yapılan değişikliklerin ülkemiz kültür ve inanç sisteminin dikkate ve temele alınmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle yeniliklerde temel merkeze alınan eğitim felsefesinde ve felsefenin yön verdiği öğretim planlarında kendi inanç sistemimiz ve değerlerimiz ön planda tutulmamakta hatta göz ardı edilmektedir. Bunun somut halini ders kitaplarında görebiliriz. Ders kitaplarında kullanılan her türlü simge, obje, resim, kavram ya da karakter öğretim açısından önemlidir. Bu önemine binaen eğitimin yerleşik kültürü gelecek nesle aktarması görevinde önemli rol üstlenir. Bu yüzden ders kitaplarının hazırlanmasında bu hususun dikkate alınması gerekir.

Ders kitaplarının önemli bir görevi de kültürel birlikteliği sağlamaya yardımcı olmaktır. Bir milletin paylaştığı ortak değerlerin çokluğu ne kadar fazlaysa topluluk olarak anlayış temelli bir yaşam sürdürmeleri ve devamlılıklarını sağlamaları o kadar kolay olur. Bu durum bütün milletler için geçerlidir. Zira milletleri bir arada tutan ortak yaşanmışlıkların doğurduğu ülkü birliğidir. Aynı coğrafyada, aynı tarihi geçmişe sahip, aynı gelenek ve göreneklerle yetiştirilen bireylerin ait oldukları topluluğun ortak amaçları için çalışması beklenen bir durumdur. Kültür birliği aynı coğrafyanın bireylerini birbirine kenetleyen en büyük kuvvettir (Akın, 2018; 364). Kültür birliğini sağlayabilmek için de yeni kuşakların topluma hazırlanması gerekir. Her toplum kendisine yeni katılan kuşağı toplum üyeliğine hazırlamak zorundadır. Yeni kuşakları toplum üyeliğine hazırlama işi rastlantıya bırakılmayacağı için çağdaş toplumlar bu gereksinimi karşılamak amacıyla eğitim sistemlerini oluşturmuşlardır. Çünkü eğitimin işlevlerinden biri toplumun kültürel değerlerini ve davranış örüntülerini yeni kuşaklara aktarmaktır (Sarıbaşı ve Babadağ, 2015). Ders kitapları eğitim sisteminin temel kaynağı olması sebebiyle toplumun gerçeklerini ve toplumsal yaşantıyı belli bir açıdan yansıtan en önemli öğretim araçlarından biridir. (Apple ve Christian-Smith, 1991). Bu yüzden ders kitaplarının toplumun var olan inanış, kültür ve milli/manevi değerlerini bir bütün olarak ve sistematik bir şekilde yansıtması gerekir.

Ders kitapları açık ya da örtük biçimde, toplumsal davranış biçimlerini ve tutumları, töreleri ve gelenekleri, mitleri ve söylenceleri aktararak, toplumsallaştırma işlevini yerine getirir (Bierstedt, 1955). Bir başka deyişle eğitim, öncelikle iyi ahlaklı ve erdemli insan yetiştirme sürecidir (YÖK, 2018; 1). Eğer ders kitapları toplumun ihtiyacı ve değerleri doğrultusunda hazırlanır ve uygulanırsa başarı şansı da yükselir. Bu yüzden ders kitaplarının insanların kendilerinden başlayarak tüm varlıkları ve dünyayı anlamasına yardım edecek bilgilerle donatılmış olması gerekir. İnsanların kendilerini ve tüm varlıkları doğru tanıması ve anlaması doğru bir kimlik oluşumu ile mümkündür. Bunun için ders kitaplarının biz insanların doğup büyüdüğü, etkileşimde bulunduğu, karakter ve kişiliğinin oluşmasında belirleyici olduğu çevresinde olup bitenleri, yaşantıları, inançları, tutumları, duygu ve düşünceleri yansıtması

gerekir. Bu çevresel unsurların tümü milli ve manevi değerler olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple eğitimin ilk kademesinden başlamak üzere ders kitaplarımızın toplumun inanç sistemini, sosyal yapısını, yaşayış düzenini doğru ve tam bir şekilde aktarması gerekir. Ayrıca bu anlatımını da her türlü kavram, ifade ve görsellerle desteklemesi gerekmektedir. Bir başka deyişle milli ve manevi değerler sadece dini bilgilerin ya da değer eğitiminin verildiği derslerle sınırlı kalmadan bütün derslerde sistematik bir şekilde yer almalı ve profesyonel bir şekilde işlenmelidir. Millî Eğitim Bakanlığının da ifade ettiği gibi “manevi değerler bütün eğitimin nihai gayesi olduğu” için ayrı bir müfredat ve öğrenme alanı olarak düşünülmemeli her dersin içerisinde ele alınmalıdır.

Türkiye'nin ders kitaplarına ilişkin en kapsamlı çalışmalardan birisi Tarih Vakfı'nın Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi olmuştur (Çayır, 2013). Diğer bir kapsamlı araştırma ise Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı tarafından 2008 yılında yapılmış ve İlköğretim Okulu Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi amaçlanmıştır (MEB 2008). Ayrıca ortaokul din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının öğrenme öğretme süreçlerine katkı düzeyi (Doğan ve Altın, 2018), din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarında hoşgörü ve birlikte yaşama kültürü (Osmanoğlu, 2012), inanç öğrenme alanları açısından lise din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının incelenmesi (Yılmaz, 2014) gibi araştırmalarda din kültürü ders kitapları farklı açılardan incelenmiştir. Bunlara benzer farklı araştırmalar yurtiçinde ve yurtdışı çalışmalarda çokça bulunmaktadır. Ancak din ve ahlak öğretimi haricindeki ders kitapları ile ilgili bulunduğu toplumun inanç sistemini yansıtmama durumu hakkında bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan araştırmanın çalışılmamış bir alana değindiği söylenebilir.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın amacı temel eğitim ders kitaplarını dini kavramlar ve semboller açısından incelemektir.

YÖNTEM

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, araştırma yöntemi olarak belgesel (doküman metodu) tarama kullanılmıştır. “Var olan kayıt ve belgelerden veri toplama tekniği” (Karasar, 2017) olarak ifade edilen bu yöntem, tek başına bir araştırma yöntemi olarak kullanılabilirdiği gibi, diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da kullanılabilir. Araştırma 2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Türkiye'de okutulan ve MEB tarafından hazırlanan temel eğitim düzeyindeki Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi kitapları üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. İncelenen Kitaplar

Sıra	Kitap	Sınıf
1	Hayat Bilgisi	1. Sınıf, 2. Sınıf (3 kitap), 3. Sınıf (3 Kitap)
2	Fen Bilgisi	3. Sınıf (2 Kitap), 4. Sınıf (3 Kitap), 5. Sınıf, 6. Sınıf, 7. Sınıf, 8. Sınıf
3	Sosyal Bilgiler	3. Sınıf, 4. Sınıf, 5. Sınıf, 6. Sınıf, 7. Sınıf (2 Kitap)
	Toplam	22 Ders Kitabı

Tabloda görüldüğü üzere araştırmada temel eğitim Hayat Bilgisi, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitapları olmak üzere toplam 22 kitap incelenmiştir. Bu kitaplar 7 kitap Hayat Bilgisi, 9 kitap Fen Bilgisi ve 5 kitap da Sosyal Bilgiler kitabı şeklindedir. Kitaplar Eylül 2017 de MEB Eğitim Bilişim Ağı internet sitesinden alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada temel eğitim Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi ders kitaplarından belgesel tarama (doküman metodu) ile elde edilen verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. “İçerik analizi özellikle sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan en önemli tekniklerden biridir. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır. İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli

kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesajlara ilişkin çıkarımlarda bulunurlar” (Büyüköztürk vd. 2017). “Bu tür bir analizde sayılabilecek nitelikte birimler (örneğin sözcükler) alınır ve analiz göstergeleri frekans türünde ifade edilir” (Bilgin, 2006). Millî Kültür temaları içerisinde yer alan kültürel unsurların tespiti, kategorilerin oluşturulması ve tespit edilen kültürel unsurların hangi kategori başlıkları altında sınıflandırılması gerektiği iki Türkçe eğitimi uzmanının görüşüne başvurularak hazırlanmış, bu doğrultuda 16 başlık altında (dil, gelenek-görenek, edebiyat, değerler, din/inanç, müzik, folklor, sanat/sanatçı/eser, coğrafya/mekânlar, mimari, askerlik, ekonomi, spor, Türk büyükleri, tarih ve eğitim) kategoriler belirlenerek tespit edilen kültürel unsurların sıklık tabloları oluşturulmuş ve veriler doğrultusunda yorumlar yapılmıştır.

Analiz: Kavram (Kelime) Analizi

Toplam 22 ders kitabı okunarak içerisinde yer alan dini kavram ve semboller çetele tutularak kaydedilmiş, sonra da sayısallaştırılarak tablolar halinde her kitap için ayrı ayrı ve kavramlar düzeyinde ayrıca verilmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamında incelenen 22 ders kitabından elde edilen veriler tablolar halinde düzenlenerek yorumlanmış ve devam eden bölümde verilmiştir.

Tablo 2. Kitaplarda Yer Alan Dini Kavram ve Sembollerin Sayıları

Sıra	Kitap	Dini Kavram Sayıları	Dini Sembol Sayıları
1	Hayat Bilgisi 1. Sınıf (HB1)	4 (İM)*	11
2	Hayat Bilgisi 2. Sınıf 1. Kitap (Ders Kitabı) - (HB2-1)	3 (İM)	1
3	Hayat Bilgisi 2. Sınıf 2. Kitap (Ders Kitabı) - (HB2-2)	3 (İM)	---
4	Hayat Bilgisi 2. Sınıf 3. Kitap (Ders Kitabı) - (HB2-3)	12 (3 İM)	3
5	Hayat Bilgisi 3. Sınıf 1. Kitap (Ders Kitabı) - (HB3D1)	4 (3İM)	1
6	Hayat Bilgisi 3. Sınıf 1. Kitap (Öğrenci Çalışma Kitabı) (HB3Ç1)	---	---
7	Hayat Bilgisi 3. Sınıf 2. Kitap (Ders Kitabı) - (HB3D2)	4 (3 İM)	6
8	Hayat Bilgisi 3. Sınıf 2. Kitap (Öğrenci Çalışma Kitabı) (HB3Ç2)	---	3
9	Hayat Bilgisi 3. Sınıf 3. Kitap (Ders Kitabı) - (HB3D3)	3 (İM)	1
10	Hayat Bilgisi 3. Sınıf 2. Kitap (Öğrenci Çalışma Kitabı) (HB3Ç3)	---	---
11	Fen Bilgisi 4. Sınıf 1. Kitap (FB4 - 1)	21 (İM)	---
12	Fen Bilgisi 4. Sınıf 2. Kitap (FB4 - 2)	21 (İM)	---
13	Fen Bilgisi 4. Sınıf 3. Kitap (FB4 - 3)	21 (İM)	---
14	Fen Bilgisi 5. Sınıf (FB5)	21 (İM)	2
15	Fen Bilgisi 6. Sınıf (FB6)	21 (İM)	---
16	Fen Bilgisi 7. Sınıf (FB7)	21 (İM)	---
17	Fen Bilgisi 8. Sınıf (FB8)	21 (İM)	---
18	Sosyal Bilgiler 4. Sınıf (SB4)	85 (21 İM)	10
19	Sosyal Bilgiler 5. Sınıf (SB5)	78 (21 İM)	13
20	Sosyal Bilgiler 6. Sınıf (SB6)	253 (21 İM)	9
21	Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı (SB7D)	102 (21 İM)	6
22	Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Çalışma Kitabı (SB7Ç)	283 (21 İM)	20
İstiklal Marşı Hariç Toplam		705	87
Toplam		981	87

*İM: İstiklal Marşı

Tablo 2’de 22 tane ders kitabında yer alan dini kavram ve sembollerin dağılımı verilmiştir. Tablodan anlaşıldığı gibi 22 kitapta toplam 979 dini kavram, 86 da dini sembol bulunmaktadır. Dini kavramların 272 tanesi İstiklal Marşında geçmektedir. İstiklal Marşında geçen sembolleri çıkartırsak 705 adet dini sembol ders kitaplarında yer almaktadır. Bu 22 ders kitabınının 13 tanesinde İstiklal Marşı dikkate alınmadığında hiç dini kavram bulunmamaktadır. Geriye kalan 9 kitabın ise 3 tanesinde birer tane, bir tanesinde ise 7 tane dini kavram bulunmaktadır. En çok

dini kavram (283) ve sembolün (20) bulunduğu kitap 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabıdır. Hiç dini sembol bulunmayan kitap sayısı ise 9'dur.

Tablo 3. Hayat Bilgisi 1. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Hak	2	Cami Resmi	7
2	Tapmak	1	Başörtülü Kadın	4
	Toplam	3	Toplam	11

Hayat bilgisi birinci sınıfta bir tane kitap bulunmaktadır ve bu kitapta 3 tane dini kavram (bu kavramlar istiklal marşında geçmektedir), 11 tane de dini sembol geçmektedir. Dini sembollerin en çok kullanıldığı kitaplardan birisidir Hayat Bilgisi birinci sınıf ders kitabıdır. Özellikle başörtülü kadın resimlerindeki genel durum, yaşlı kadınların başörtülü olduğu ve onlarında örtünme şeklinin daha çok geleneksel bir şekilde olduğudur. Diğer ders kitaplarında bu duruma daha çok rastlanırken bu kitapta bulunan başörtülü kadın resimlerinden iki tanesi genç kadın ve daha çok bir dini sembol olarak anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Hayat Bilgisi 2. Sınıf Ders Kitaplarında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

1. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Hak	2	Cami Resmi	1
2	Tapmak	1		
	Toplam	3	Toplam	1
2. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Hak	2		
2	Tapmak	1		
	Toplam	3	Toplam	0
3. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Hak	2	Cami Resmi	1
2	Tapmak	1	Başörtülü kadın	1
3	Cami	1		
4	Namaz	1		
5	Dini Bayramlar	3		
6	Ramazan Bayramı	2		
7	Kurban Bayramı	2		
	Toplam	10	Toplam	2
	Genel toplam	18	Genel toplam	3

Hayat bilgisi ikinci sınıfta 3 ders kitabı bulunmaktadır. Bu kitaplarda bulunan dini kavram ve semboller tablo 4'te verilmiştir. Tabloya göre birinci ve ikinci kitapta İstiklal Marşı hariç dini kavram bulunmamaktadır. 3. Kitapta ise İstiklal Marşı hariç 10 tane dini kavram, 2 tane de dini sembol bulunmaktadır. Dini sembol 1 tane de birinci kitapta bulunmaktadır. 3 kitapta toplam 3 tane dini sembol bulunmaktadır. Bu sembollerin 2 tanesi cami resmi, bir tanesi ise başörtülü kadın resmidir. Namaz kavramı ilk defa ve yalnızca Hayat Bilgisi 2. Sınıf 3. Kitapta yer almaktadır. Özellikle dini bayramlar başlığında ramazan ve Kurban Bayramının anlatımı bir inançtan ziyade bir gelenek şeklindedir. Ramazan ve Kurban Bayramlarının İslamiyet'te yer alan bir ibadet olduğuyla ilgili herhangi bir ifade yer almamaktadır.

Tablo 5. Hayat Bilgisi 3. Sınıf Ders Kitaplarında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Ders Kitabı 1. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Hak	2	Başörtülü Kadın	1
2	Tapmak	1		
3	Maşallah	1		
	Toplam	4	Toplam	1
Ders Kitabı 2. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Hak	2	Cami Resmi	1
2	Tapmak	1	Başörtülü Kadın	5
3	Cami	1		
	Toplam	4	Toplam	6
Ders Kitabı 3. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Hak	2	Başörtülü kadın	2
2	Tapmak	1		
	Toplam	3	Toplam	2
	Genel toplam	11	Genel toplam	9

Tablo 5'te 3. sınıf hayat bilgisi kitaplarında bulunan dini kavram ve sembollerle ilgili dağılım verilmiştir. Toplam 11 dini kavram ve 9 dini sembolün bulunduğu kitaplarda İstiklal Marşında geçen 9 kavram hariç "Maşallah" ve "Cami" kavramları birer kere yer almaktadır. 9 tane de dini sembolün yer aldığı 3 kitapta 2 kere cami resmi, 7 kere de başörtülü kadın resmi yer almıştır.

Tablo 6. Hayat Bilgisi 3. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitaplarında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Herhangi bir kavram yok	0	Herhangi bir sembol yok	0
Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Herhangi bir kavram yok	0	Başörtülü kadın	3
	Toplam	0	Toplam	3
Öğrenci Çalışma Kitabı 3. Kitap				
Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Herhangi bir kavram yok	0	Herhangi bir sembol yok	0
	Toplam	0	Toplam	3
	Genel toplam	0	Genel toplam	3

Tablodan anlaşıldığı gibi Hayat Bilgisi 3. Sınıftaki 3 ayrı öğrenci çalışma kitabında herhangi bir dini kavram geçmemektedir. Dini sembol ise sadece 2. Kitapta bulunmaktadır (3 ayrı yerde başörtülü kadın resmi).

Tablo 7. Hayat Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitaplarında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Sıra	Dini Kavramlar*	1. Kitap	2. Kitap	3. Kitap
		f	f	f
1	Hak	6	6	6
2	Tapmak	2	2	2
3	Cennet	2	2	2
4	Şüheda	2	2	2
5	HÜ da	1	1	1
6	İlahi	1	1	1
7	Mabet	1	1	1
8	Namahrem	1	1	1
9	Ezan	1	1	1
10	Şehadet	1	1	1
11	Din	1	1	1
12	Secde	1	1	1
13	Helal	1	1	1
14	Toplam	21	21	21

* Bu kavramlar İstiklal Marşında geçmektedir.

4. sınıf Hayat Bilgisi 1, 2 ve 3 kitaplarında bulunan istiklal marşında geçen dini kavramlar hariç başka dini kavram ve sembol bulunmamaktadır.

Tablo 8. Fen Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Sıra	Dini Kavramlar* ve Semboller	4. Sınıf			5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
		1. Kitap	2. Kitap	3. Kitap	f	f	f	f	f
		f	f	f	f	f	f	f	f
1	Hak	6	6	6	6	6	6	6	42
2	Tapmak	2	2	2	2	2	2	2	14
3	Cennet	2	2	2	2	2	2	2	14
4	Şüheda	2	2	2	2	2	2	2	14
5	Huda	1	1	1	1	1	1	1	7
6	İlahi	1	1	1	1	1	1	1	7
7	Mabet	1	1	1	1	1	1	1	7
8	Namahrem	1	1	1	1	1	1	1	7
9	Ezan	1	1	1	1	1	1	1	7
10	Şehadet	1	1	1	1	1	1	1	7
11	Din	1	1	1	1	1	1	1	7
12	Secde	1	1	1	1	1	1	1	7
13	Helal	1	1	1	1	1	1	1	7
14	Cami Resmi	-	-	-	-	-	-	2	2
	Toplam	21	21	21	21	21	21	23	149

* Bu kavramlar İstiklal Marşında geçmektedir.

Temel eğitimde okutulan Fen Bilgisi derslerinin hiçbirinde (7 ayrı ders kitabı) İstiklal Marşı ayrı tutulduğunda dini bir kavram ya da sembol bulunmamaktadır. Yalnız 8. Sınıfta bir tane cami resmi bulunmaktadır.

Tablo 9: Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Şüheda, şehadet, şehit	17	Cami Resmi	5
2	Gazi	9	Başörtülü Kadın	1
3	Din	7	Takkeli adam	1
4	Hak	6	Çarşafli kadın	1
5	Cami	5	Fesli ve sarıklı adam	1
6	İslam, Yaratma (Yaratılan, Yarattı)	3		
7	Müslüman, Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı, Cennet, İnanç, Tapmak,	2		
8	Mabet, Namahrem, Ezan, Secde, Helal, İman, İbadet, Mücahit, Huda	1		
9	Hristiyan, Paskalya, Noel	1		
10	Yahudi, Roş Aşana, Resah	1		
	Toplam	77	Toplam	9

Tablo 9'da Sosyal Bilgiler 4. Sınıf ders kitabında bulunan dini kavramların toplam 77 tane, dini sembollerin ise 9 tane olduğu görülmektedir. En çok kullanılan dini kavram şehit ve şüheda kavramıdır. Müslüman, İslam, Cennet, Ezan, Secde, Helal, İman, İbadet ve yaratma kavramları ilk defa bu kitapta geçmektedir.

Tablo 10. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Semboller	f
1	Cami	14	Cami resmi	8
2	Şüheda, şehadet, şehit	7	Başörtülü Kadın Resmi	2
3	Hak	6	Minare Resmi	2
4	Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı	6	Sarıklı, Cübbeli Adam	1
5	Türbe	5	Buda Resmi	1
6	Tanrı	5		
7	Tapmak, Tapınak, Tapınılan	4		
8	Din	4		
9	Cennet, Mabet, Ezan, İslam, İbadet, Namaz, Dua	2		
10	Namahrem, Secde, Helal, Kutsal, Abdest, Huda, İlahi, ibadethane, İbadetgah, Medrese, Bayram Namazı	1		
	Toplam	54	Toplam	14

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabında toplam 54 tane dini kavram, 14 tane de dini sembol bulunmaktadır. En çok kullanılan dini kavram cami, en çok kullanılan dini sembol de cami resmidir. Ayrıca namaz kavramı 22 kitapta toplam 4 defa geçmektedir ve 2 tanesi bu kitapta bulunmaktadır. Abdest kavramı ise sadece bu kitapta 1 defa geçmektedir.

Tablo 11: Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Sıra	Dini Kavram ve Semboller	f	Dini Semboller	f
1	İslamiyet, İslamiyet	89	Cami, Mescit, Mabet	7
2	Din	37	Başörtülü kadın resmi	1
3	İnanç	15	Namaz kılan insanların resmi	1
4	Halife	13		
5	Hz. Muhammed	12		
6	Tanrı	10		
7	Hicret	3		
13	Tapmak, Cennet, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Peygamber, Velilik	2		
14	Secde, Helal, Namahrem, Ezan, Hüda, Hz. İsa, İbadet, Ayin, Türbe,	1		
	Toplam	221	Toplam	9

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabında toplam 221 dini kavram, 9 da dini sembol bulunmaktadır. Dini kavramlardan en çok kullanılan "İslamiyet" kavramı, dini sembollerden en çok kullanılanı

ise cami resmidir. Ayrıca “din”, “inanç”, “halife”, “Hz. Muhammed” ve “tanrı” kavramları da en çok kullanılan kavramlardandır. Ayrıca “Hz. Muhammed” kavramı ilk defa bu kitapta kullanılmıştır.

Tablo 12: Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Kavramlar	f
1	Din	44	Mezhep	5
2	Cami	27	İncil	5
3	İslam	20	Tarikat	5
4	Kilise	18	Hz. İsa	4
5	Müslüman	17	Türbe	4
6	Haçlı	13	Allah	4
7	Hristiyan	10	Şeyh	4
8	Türbe	9	Günah	3
9	Katolik	7	Papa	3
10	Hak	6	Papaz	3
11	İslamiyet	6	Cami Resmi	16
12	Tanrı	6	Minare Resmi	3
13	Tapmak, Cennet, Şüheda, Cihat, Gazi, Ortodoks, Mahşer, Mescit, Protestan	2	Semah Resmi	1
14	Huda, İlahi, Mabet, Namahrem, Ezan, Şehadet, Secde, Helal, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Hz. Muhammet, Sinagog, Yahudi, İnanç, Minare, Şeyhülislam, Mürit, Piskopos, Mihrap, Minber, Hutbe, Peder, Patrik, İnanç, Mescit, Dindar, Cuma Namazı, Gayrimüslim, Rab, Kalvenizm, Anglikan, Rahip	1	Başörtülü Kadın	1
Toplam		185	Toplam	21

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı Allah kavramının ilk defa kullanıldığı kitaptır. Allah kavramı 5 defa da Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Çalışma Kitabında kullanılmıştır. Toplam 185 dini kavram 21 de dini sembol bulunan kitapta “Haçlı”, “Katolik”, “Hz. İsa”, “Şeyh”, “Günah”, “Papaz” ve “Mahşer” kavramları da ilk defa kullanılmıştır. En çok kullanılan dini sembol diğer çoğu kitapta olduğu gibi cami resmidir. Ayrıca başörtülü kadın resmi bu kitapta da bulunmaktadır.

Tablo 13. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Çalışma Kitabında Bulunan Dini Kavram ve Sembollerin Dağılımı

Sıra	Dini Kavramlar	f	Dini Kavramlar	f
1	Müslüman	16	İslam	5
2	Gazi	9	Allah	5
3	Din	8	Hristiyan	3
4	Hak	6	Kilise	3
5	Tapmak, Cennet, Şüheda, Tanrı, Yahudi	2	Cami resmi	2
6	Yaratıcı, Yaratan, Huda, İlahi, Mabet, Namahrem, Ezan, Şehadet, Din, Secde, Helal, Rahmet, İnanç, Haçlılar, İman, Hafız, Mürit, Cami, İbadet, Peygamber, Kur’an, Halife, Papaz,	1	Çarşafılı Kadın	2
Toplam		55	Toplam	4

Tablo 13’te Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Çalışma Kitabında bulunan dini kavram ve semboller bulunmaktadır. Toplam 55 dini kavram ve 4 dini sembolün bulunduğu kitapta en çok kullanılan dini kavram “Müslüman”, “Gazi”, “Din”, ve “Hak” kavramlarıdır. Diğer kitaplarda bulunmayan “Hafız”, “Mürit”, “Kur’an” ve “Namahrem” kelimeleri de birer kez kullanılmıştır. Ayrıca sadece bu kitapta kullanılan dini sembol de çarşafılı kadın resmidir.

Tablo 14. Temel Eğitim Ders Kitaplarında Kullanılan Dini Kavramların Dağılımı

Sıra	Kelime	f	Kelime	f
1	İslam, İslamiyet	119	Ezan	16
2	Din	110	Hristiyan	14
3	Hak	98	Hz. Muhammed	12
4	Şüheda, şehit	60	Allah	9
5	Cami	56	Kur'an	6
6	Cami resmi	49	İbadet	5
7	Müslüman	45	Papaz	4
8	Tapmak	37	Namaz	4
9	Cennet	28	Yahudi	2
10	Tanrı	21	Dua	2
11	Kilise	21	Hafız	1
12	Gazi	20	Abdest	1

Tablo 14'te temel eğitimde okutulmakta olan Hayat Bilgisi, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında (toplam 22 ayrı ders kitabı) kullanılmış olan dini kavram ve sembollerin dağılımı verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi bu kitaplarda en çok kullanılan kavram İslam/İslamiyet kavramıdır. Daha sonra Din (110), Hak (98), Şüheda/Şehit (60), Cami (56), Müslüman (45) ve Tapmak (37) kelimeleridir. Bunların içerisinde Şüheda, Hak ve Tapmak kelimeleri İstiklal Marşında kullanıldığı için çok çıkmaktadır.

SONUÇ

Temel eğitim müfredatında bulunan Hayat Bilgisi (7 Kitap), Fen Bilgisi (9 Kitap) ve Sosyal Bilgiler (5 Kitap) derslerinde okutulan toplam 22 ders kitabı ve çalışma kitabının incelendiği bu çalışmada, kitaplarda kullanılan dini kavram ve semboller sayısal olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda kullanılan her türlü dini kavram ve sembol sayıları belirlenerek ilgili kitap için tablolar halinde verilmiştir. Bu incelemede sonuçlar şu şekilde özetlenebilir.

22 ayrı ders kitabına bakıldığında bu kitaplardan İstiklal Marşı çıkartılacak olursa 13 kitapta hiçbir dini kavram ya da sembol bulunmamaktadır. İstiklal Marşı hariç farklı dini kavram ve sembollerin kullanıldığı 9 kitabın 4 tanesinde az sayıda bulunan dini kavram ve semboller diğer 5 kitapta sayısal olarak diğerlerine oranla daha çok yer almaktadır. Bunlar ise Sosyal Bilgiler kitaplarıdır. Sosyal Bilgiler kitapları içerisinde en çok dini kavram ve sembolün kullanıldığı kitap 6. Sınıf Sosyal Bilgiler kitabıdır. Bu kitapta toplam 221 dini kavram, 9 da dini sembol bulunmaktadır.

Kavramlar açısından veriler incelendiğinde, 22 kitapta en çok kullanılan dini kavramın İslamiyet/İslam kavramı (119 adet) olduğu, daha sonra da Din (110) ve Hak (98) kavramının geldiği anlaşılmaktadır. Şüheda/Şehit (60) kavramı ile Cami (56) kavramı ve resmi (49) diğer en çok kullanılan kavram ve semboller arasındadır. Allah kavramı bütün kitaplarda toplam 9 defa kullanılmıştır ve bunların 2 tanesi Hacivat ile Karagözün diyalogunda "Allah Allah" şeklinde bir şaşırma ifadesi olarak geçmektedir. Kur'an 6 defa, ibadet 5 defa, namaz ise 4 defa geçmektedir. Bunların yanında İslamiyet haricinde dini inançlarla ilgili kavramlardan olan Kilise 21 defa, Hristiyan 14 defa, Haçlı 13 defa, Katolik 7 defa, İncil 5 defa, Papaz 4 defa, Yahudi ise 2 defa geçmektedir. Abdest, Dua ve Hafız gibi kavramlar ise birer defa geçmektedir.

Her ne kadar kavramların kullanım sayısı yerine kitaplarda verilen anlamlar ve konuların içerdiği mesajlar daha önemli olsa da bir ders kitabının kapağından başlamak üzere üzerinde ve içerisinde bulunan her türlü kavram, sembol, renk ve şekillerin önemli olduğu bilinmelidir. Son yıllarda değerler eğitimi ve ahlaki eğitimin programlarda yer almaya başladığı, buna bağlı olarak kamuoyunda özellikle temel eğitimde dini değerlerin ağırlık kazandığı yönünde bir algı oluşmuş olmasına rağmen gerçekte durumun kitaplar boyutunda öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta şimdiye kadar verilen dini kavram ve sembollerle ilgili bir de anlamları üzerinden bir inceleme yapılacak olursa durumun daha da vahim olduğu görülecektir. Çünkü sayısal olarak yukarıda

verilen kavramların önemli bir bölümü anlam olarak bir dini inancı anlatmak için ya da vurgulamak için kullanılmamıştır. Bunun yerine kültürel bir öge ya da sosyal bir olayın parçası olarak vurgulanmıştır. Örnek olarak cami resimlerinin hiçbirisi İslamiyet'i temsil eden bir ibadet yeri olarak tanımlanmamaktadır. Ya da Ramazan Bayramı anlatılırken İslamiyet'te yerine getirilmesi gereken bir ibadetin parçası olarak açıklanmamaktadır. Bunun yerine kültürel bir olay gibi anlatılmaktadır.

Buraya kadar açıklanan bilgilere göre son olarak şu değerlendirme yapılabilir. Temel eğitim ders kitaplarında dini herhangi bir inanışla ilgili değerlere rastlanılmamaktadır. Sayısal olarak bakıldığında, temel eğitim ders kitapları herhangi bir dini inanışla ilgili kavramlara çok az yer vermektedir. Hatta ders kitaplarının yarısından fazlasında hiçbir dini inanışla ilgili hiçbir dini kavram ya da sembol bulunmamaktadır. Anlatım ve sunumlarda daha çok tabiat, doğa ve kanunlara atıflar yapılarak varoluşsal konular açıklanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akın, K. (2018). Millî Kültür Teması Çerçevesinde Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Kültürel Unsurlar, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 77, Eylül 2018, s. 363-379
- Apple, M.W. ve Christian-Smith, L.K., 1991. The Politics of The Textbook, In: M.W. Apple and L.K. Christian-Smith (Eds.), *The politics of the textbook*. New York: Routledge, Pp.1-21.
- Bierstedt, R. (1955). The writers of textbooks. L. J. Cronbach (Ed.) Text materials in modern education içinde. (s.96-129). *University of Illinois Press*, Urbana, Illinois.
- Bilgin, N. (2006), Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, *Siyasal Kitabevi*, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., Kılıç Çakmak, E. (2017), Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, *Pegem Akademi*, Ankara.
- Doğan, E. Ö. ve Altın, Z. Ş. (2018), Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrenme-Öğretme Süreçlerine Katkı Düzeyi: Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı Açısından İnceleme, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16 (36, 57).
- Esen, Y. ve Bağlı, M.T., 2003. İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme. *A.Ü.E.B.F. Dergisi*, 35(1-2), pp.143-154.
- Esen, Y., 1998. Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik: İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yapılmış Bir İçerik Çözümlemesi, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Ankara: A.Ü.S.B.E.
- Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar İlkeler Teknikler, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Khouj, A.M. (Çeviren: Çinemre, S.) (2011). İslam'da Eğitim. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (30), 277-308
- MEB (2008), İlköğretim Okulu Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi, *Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma Geliştirme Dairesi Başkanlığı*, Ankara.
- Osmanoğlu, C. (2012), Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Hoşgörü ve Birlikte Yaşama Kültürü, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012(2)
- Sarıbaşı, S. ve Babadağ, G. (2015). Temel Eğitimin Temel Sorunları. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 3 (1), 18-34
- Sönmez, V. (2008). Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri. A. Boyacı, (Ed.) Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi. *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını*, Eskişehir.
- Yılmaz, M. (2014), İnanç öğrenme alanları açısından lise din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının incelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3)
- YÖK (2018), Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Yüksek Öğretim Kurulu, https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/YeniOgretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf İnternet adresinden Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

Analysis of Basic Education Textbooks in Terms of Religious Concepts and Symbols

Bayram ÖZER¹

Adnan KALKAN²

Cem AKSOY³

Alaaddin DENİZ⁴

Abdulmutalip KOKTAŞ⁵

Abstract

One of the main tasks of education is to help people understand and know themselves. In addition to knowing the self, it should also help them understand other beings and the reasons for their existence in the world. In this way, people can understand the world and fulfill the requirements of their *raison d'être* fully. In other words, there is a job description that defines the necessity and responsibilities of a human being in the world, just like the job description that defines the work and responsibilities that a worker is obliged to do in any workplace. People who understand this job description and read it correctly will be able to fully fulfill the task expected from them. To the extent that he does this, he will be happy and, in Kohlberg's words, he will realize himself. This is where education is important. In a sense, the ultimate purpose of education systems is to teach people the reason for their existence and the necessities of being in the world. It's about giving meaning to life. In other words, it is to make job definitions of people and to teach this job definition to people. It is considered as efficient as it can achieve this.

In this sense, the document in which the works to be done in line with the aims of the education systems are written in a planned and regular manner is called the curriculum. The dimension of the curriculum that is reflected to the practitioners is the textbooks. If the textbooks are well prepared and implemented, the chances of success increase. Therefore, textbooks should be equipped with information that will help people to understand all beings and the world, starting with themselves. In order for people to know and understand themselves and all beings correctly, they need to understand the concept of creation well. For this reason, the concept of creation in the textbooks should be systematically included in all courses and should be taught professionally, not limited to the courses in which only religious knowledge is given. Because understanding the nature and creation of existence is a spiritual value. As stated by the Ministry of National Education, since "spiritual values are the ultimate goal of all education", they should not be considered as a separate curriculum and learning area, but should be handled within each lesson. In line with this information, the aim of the research is to quantitatively examine religious concepts and symbols in basic education textbooks in terms of national and spiritual values.

Key Words: Evaluation of basic education, life sciences book, science book, social studies book, textbooks

INTRODUCTION

Learning about oneself is a primary goal of schooling. It should not just assist him/her to learn about himself, but also about the other creatures in the planet and why they are here. This is how humanity may achieve its goals of self-awareness and self-actualization. That is to say, just as a job description specifies the duties and responsibilities of an employee at a certain workplace, there is a job description that specifies the need for and role of a human being in the world. Anyone who takes the time to read this job description carefully and grasps what is required of them will have no trouble doing the duties listed. If he succeeds in doing so, he will achieve what Kohlberg calls "optimal human development" and find inner serenity. Here is where learning is crucial. The ultimate goal of educational institutions is to instill in students an

¹ Assoc. Dr. Ondokuz Mayıs University Faculty of Education, Türkiye, ozer.bayram@gmail.com

² Family Counselor, Private Adana Huzur Family Counseling Center, Türkiye, adnankalkan01@gmail.com

³ Teacher, Ministry of National Education, Adana, Türkiye, cemmaksoy@hotmail.com

⁴ Teacher, Ministry of National Education, Adana, Türkiye, denizalaaddin@gmail.com

⁵ Teacher, Ministry of National Education, Adana, Türkiye, talipkotas@gmail.com

understanding of their place in the world and the reasons for their existence. Education's purpose, therefore, is to train individuals for certain careers. Because of this, it is deemed effective.

In monotheistic religions, the creator talks about some rules to people. There is a divine book in which these rules are written, and he sent prophets to teach this book. The basic teaching in all monotheistic religions is that if people follow the rules set by God, they will lead a peaceful and good life in the world. Therefore, the general purpose of the holy books, which contain the plans that God has determined for people to comply with in the worldly life, is to teach people the necessary rules to build an egalitarian society based on monotheism. Also, the focus of all divine religions is to make each individual not just a good citizen; It is also to train as a good person. Therefore, value education and training, which is based on the teachings of the monotheistic religions and especially on the basic principles of Islam, the last and uncorrupted religion, is inclusive of all humanity. But good qualities expressed in secular terms vary from one society to another. Today, a good citizen is limited to geographical and political areas. The characteristics of a good citizen in a nation have to depend to some extent on the ideals of that society. For example, an institution may accept as a good citizen anyone who is successful in human relations and in the profession. Another nation or institution might say that the obedient person is a good citizen. Because individuals are dedicated patriots; even if they are unsuccessful in the profession, they can be considered as good citizens (Khouj, 2011).

The Islamic education system encourages some socio-economic values as well as its spiritual function. Although individuals have the right to meet their personal needs, they cannot do so by harming others and society. Honesty obliges a person to respect the society he lives in. This belief and worship system of Islam requires the individual to adopt the principles underlying them. As a result of this adoption, individuals integrate with the principles and make them a part of their behavior. The individual who achieves this integration realizes that all people, including people from different ethnic-racial backgrounds and socioeconomic strata, have feelings, thoughts and feelings. The principles of belief provide examples of the socio-economic values of this education system. For example, individuals learn to respect the community and its members when they pray, give zakat, fast and go on pilgrimage (Khouj, 2011).

It is about carrying the traces of the past, which is one of the important pillars of the philosophy of education. According to Sonmez (2008); It is an important problem to adopt the education systems of other states instead of creating a unique education system based on past experiences in Turkey. Although this is not the only reason, the desired success has not been achieved from all the updates and innovations in education in our country. It can be said that one of the important reasons for this is that the changes made are due to the fact that our country's culture and belief system is not taken into account and taken into consideration. Our own belief system and values are not prioritized or even ignored, especially in the philosophy of education, which is taken as the main center in innovations, and in the teaching plans guided by philosophy. We can see the concrete version of this in textbooks. All kinds of symbols, objects, pictures, concepts or characters used in textbooks are important in terms of teaching. Due to this importance, education plays an important role in the task of transferring the established culture to the next generation. Therefore, this issue should be taken into account in the preparation of textbooks.

Another important task of textbooks is to help ensure cultural unity. The more common values a nation shares, the easier it is for them to lead an understanding-based life as a community and ensure their continuity. This is true for all nations. Because it is the unity of ideals, which is brought about by the common experiences that hold the nations together. It is expected that individuals brought up in the same geography, with the same historical background, with the same traditions and customs, will work for the common goals of the community they belong to. Cultural unity is the greatest force that binds the individuals of the same geography together (Akin, 2018; 364). In order to ensure cultural unity, new generations must be prepared for society. Every society has to prepare the new generation to join the society. Since the work of preparing new generations for social membership cannot be left to chance, modern societies

have created education systems to meet this need. Because one of the functions of education is to transfer the cultural values and behavior patterns of the society to new generations (Saribaş & Babadağ, 2015). Since textbooks are the main source of the education system, they are one of the most important teaching tools that reflect the realities of society and social life from a certain perspective. (Apple and Christian-Smith, 1991). Therefore, textbooks should reflect the existing beliefs, cultures and national/spiritual values of the society as a whole and systematically.

Textbooks fulfill the function of socialization by transferring social behavior patterns and attitudes, customs and traditions, myths and myths, either explicitly or implicitly (Bierstedt, 1955). In other words, education is primarily the process of raising good moral and virtuous people (YÖK, 2018; 1). If the textbooks are prepared and implemented in line with the needs and values of the society, the chance of success will increase. Therefore, textbooks should be equipped with information that will help people to understand all beings and the world, starting with themselves. It is possible for people to know and understand themselves and all beings correctly with a correct identity formation. For this, textbooks should reflect what happens around us, the experiences, beliefs, attitudes, feelings and thoughts that we humans are born and raised in, interact with, and are determinative in the formation of character and personality. All of these environmental elements are expressed as national and spiritual values. For this reason, starting from the first stage of education, our textbooks should accurately and completely convey the belief system, social structure and living order of the society. In addition, this expression should be supported by all kinds of concepts, expressions and visuals. In other words, national and spiritual values should be systematically included in all courses and should be taught professionally, not limited to the courses where religious knowledge or value education is given. As stated by the Ministry of National Education, since "spiritual values are the ultimate goal of all education", they should not be considered as a separate curriculum and learning area, but should be handled within each lesson.

One of the most comprehensive studies on Turkey's textbooks was the History Foundation's Human Rights in Textbooks Project (Çayır, 2013). Another comprehensive study was conducted by the Education Research and Development Department of the Ministry of National Education in 2008 and aimed to evaluate the Primary School Textbooks (MEB 2008). In addition, the contribution level of the secondary school religious culture and ethics textbooks to the learning and teaching processes (Doğan & Altın, 2018), the culture of tolerance and coexistence in the religious culture and ethics textbooks (Osmanoğlu, 2012), and the high school religious culture and moral knowledge in terms of faith learning areas. In studies such as the examination of textbooks (Yılmaz, 2014), religious culture textbooks were examined from different perspectives. There are a lot of different studies like these in domestic and international studies. However, no research has been found about the reflection of the belief system of the society in which the textbooks are concerned, except for the teaching of religion and morality. In this respect, it can be said that the research refers to an unstudied area.

Purpose of Research: The purpose of this research is to examine basic education textbooks in terms of religious concepts and symbols.

METHOD

In the study in which the qualitative research method was used, documentary (document method) scanning was used as the research method. This method, referred to as "data collection technique from existing records and documents" (Karasar, 2017), can be used as a stand-alone research method or as an additional source of information when other qualitative methods are used. The research was carried out on the Life Science, Social Studies and Science books at the basic education level, which were taught in Turkey in the 2017-2018 academic year and prepared by the Ministry of National Education.

Table 1. The books that are examined

Rank	Book	Grade
1	Life science	Grade 1, Grade 2 (3 books), Grade 3 (3 Books)
2	Science	Grade 3 (2 Books), Grade 4 (3 Books), Grade 5, Grade 6, Grade 7, Grade 8
3	Social studies	Grade 3, Grade 4, Grade 5, Grade 6, Grade 7 (2 Books)
	Total	22 Textbooks

As can be seen in the table, a total of 22 books were examined in the research, including the Basic Education Life Sciences, Science and Social Studies Textbooks and Student Workbooks. These books are in the form of 7 books of Life Science, 9 of Science and 5 of Social Studies. The books were taken from the MEB Education Information Network website in September 2017.

Data Collection and Analysis: In the research, content analysis technique was used in the analysis of the data obtained by documentary scanning (document method) from the basic education Life Science, Social Studies and Science textbooks. "Content analysis is one of the most important techniques that is frequently used especially in the field of social sciences. Content analysis is defined as a systematic, iterable technique in which some words of a text are summarized into smaller content categories with coding based on certain rules. Content analysis is done to determine the presence of certain words or concepts in a text or a set of texts. Researchers determine and analyze the existence, meanings and relations of these words and concepts and make inferences about the messages in the texts" (Büyüköztürk et al. 2017). "In this type of analysis, countable units (eg words) are taken and analysis indicators are expressed in frequency type" (Bilgin, 2006). The determination of the cultural elements included in the National Culture themes, the creation of categories and the category titles of the identified cultural elements were prepared by consulting two Turkish education experts, and in this direction, it was prepared under 16 titles (language, tradition-custom, literature, values, religion/belief, music, folklore, art/artist/work, geography/spaces, architecture, military service, economy, sports, Turkish elders, history and education), the frequency tables of the identified cultural elements were created and comments were made in line with the data.

Analysis: Concept (Word) Analysis: A total of 22 textbooks were read and the religious concepts and symbols in them were recorded by keeping a scoreboard, then digitized and given separately for each book and at the conceptual level in tables.

FINDINGS

The data obtained from the 22 textbooks examined within the scope of the research were arranged in tables, interpreted and given in the following section.

Table 2. Number of Religious Concepts and Symbols in Books

Rank	Book	Number of Religious Concepts	Number of Religious Symbols in Books
1	Life Sciences Grade 1 (HB1)	4 (İM)*	11
2	Life Sciences Grade 2 Book 1 (Textbook) - (HB2-1)	3 (İM)	1
3	Life Sciences Grade 2 Book 2 (Textbook) - (HB2-2)	3 (İM)	---
4	Life Sciences 2nd Grade 3rd Book (Textbook) - (HB2-3)	12 (3 İM)	3
5	Life Sciences 3rd Grade Book 1 (Textbook) - (HB3D1)	4 (3İM)	1
6	Life Studies 3rd Grade 1st Book (Student Workbook) (HB3Ç1)	----	---
7	Life Sciences 3rd Grade 2nd Book (Textbook) - (HB3D2)	4 (3 İM)	6
8	Life Studies 3rd Grade 2nd Book (Student Workbook) (HB3Ç2)	----	3
9	Life Sciences Grade 3 Book 3 (Textbook) - (HB3D3)	3 (İM)	1
10	Life Studies 3rd Grade 2nd Book (Student Workbook) (HB3Ç3)	----	---
11	Science 4th Grade Book 1 (FB4 - 1)	21 (İM)	---
12	Science 4th Grade Book 2 (FB4 - 2)	21 (İM)	---
13	Science 4th Grade Book 3 (FB4 - 3)	21 (İM)	---

14	Science Grade 5 (FB5)	21 (İM)	2
15	Science Grade 6 (FB6)	21 (İM)	---
16	Science 7th Grade (FB7)	21 (İM)	---
17	Science 8th Grade (FB8)	21 (İM)	---
18	Social Studies Grade 4 (SB4)	85 (21 İM)	10
19	Social Studies Grade 5 (SB5)	78 (21 İM)	13
20	Social Studies Grade 6 (SB6)	253 (21 İM)	9
21	Social Studies 7th Grade Textbook (SB7D)	102 (21 İM)	6
22	Social Studies 7th Grade Workbook (SB7Ç)	283 (21 İM)	20
Total Excluding the National Anthem		705	87
Total		981	87

*İM: National Anthem

Table 2 shows the distribution of religious concepts and symbols in 22 textbooks. As can be seen from the table, there are 979 religious concepts and 86 religious symbols in 22 books. 272 of the religious concepts are mentioned in the National Anthem. If we remove the symbols in the National Anthem, there are 705 religious symbols in the textbooks. In 13 of these 22 textbooks, there is no religious concept when the National Anthem is not taken into account. Of the remaining 9 books, 3 have one each, and one has 7 religious concepts. The book with the most religious concepts (283) and symbols (20) is the 7th Grade Social Studies Textbook. The number of books without any religious symbols is 9.

Table 3. Distribution of Religious Concepts and Symbols in the Life Studies 1st Grade Textbook

Rank	Religious Concepts	f	Religious Symbols	f
1	Right	2	Mosque Picture	7
2	Worship	1	Hijab Woman	4
	Total	3	Total	11

There is one book in the first grade of life studies and there are 3 religious concepts (these concepts are mentioned in the national anthem) and 11 religious symbols in this book. One of the books in which religious symbols are used the most is the Life Studies first grade textbook. The general situation, especially in the paintings of women with headscarves, is that old women wear headscarves and their veiling style is more traditional. While this situation is more common in other textbooks, two of the headscarved women's pictures in this book are understood as young women and more as a religious symbol.

Table 4. Distribution of Religious Concepts and Symbols in Life Studies 2nd Grade Textbooks

1. Book				
Rank	Religious Concepts	f	Religious Symbols	f
1	Right	2	Mosque Picture	1
2	Worship	1		
	Total	3	Total	1
2. Book				
Rank	Religious Concepts	f	Religious Symbols	f
1	Right	2		
2	Worship	1		
	Total	3	Total	0
3. Book				
Rank	Religious Concepts	f	Religious Symbols	f
1	Right	2	Mosque Picture	1
2	Worship	1	Hijab woman	1
3	Mosque	1		
4	Prayer	1		
5	Religious holidays	3		
6	Feast of Ramadan	2		
7	Eid-al-Adha	2		
	Total	10	Total	2
	The overall total	18	The overall total	3

There are 3 textbooks in the second year of life studies. The religious concepts and symbols found in these books are given in Table 4. According to the table, there are no religious concepts in the first and second books except the National Anthem. In the third book, there are 10 religious concepts and 2 religious symbols, except for the National Anthem. The religious symbol is also found in the first book. There are 3 religious symbols in total in 3 books. Two of these symbols are a mosque painting and one is a woman wearing a headscarf. The concept of prayer is included for the first time and only in Life Sciences 2nd Grade 3rd Book. Especially in the title of religious holidays, the expression of Ramadan and Sacrifice Feast is in the form of a tradition rather than a belief. There is no statement that Ramadan and Sacrifice Feasts are a form of worship in Islam.

Table 5, Distribution of Religious Concepts and Symbols in Life Studies 3rd Grade Textbooks

Textbook Book 1				
Rank	Religious Concepts	f	Religious Concepts	f
1	Right	2	Hijab Woman	1
2	Worship	1		
3	Masallah	1		
	Total	4	Total	1
Ders Kitabı 2. Kitap				
Rank	Religious Concepts	f	Religious Concepts	f
1	Right	2	Mosque Picture	1
2	Worship	1	Hijab Woman	5
3	Mosque	1		
	Total	4	Total	6
Ders Kitabı 3. Kitap				
Rank	Religious Concepts	F	Religious Concepts	f
1	Right	2	Hijab woman	2
2	Worship	1		
	Total	3	Total	2
	The overall total	11	The overall total	9

In Table 5, the distribution of religious concepts and symbols in the 3rd grade life science books is given. In the books, which contain a total of 11 religious concepts and 9 religious symbols, the concepts of "Mashallah" and "Mosque" are included once, except for the 9 concepts in the National Anthem. In 3 books, in which 9 religious symbols are included, there are 2 mosque pictures and 7 pictures of women wearing headscarves.

Table 6: Distribution of Religious Concepts and Symbols in Life Studies 3rd Grade Student Workbooks

Student Workbook Book 1				
Rank	Religious Concepts	F	Religious Symbols	f
1	No concepts	0	No symbols	0
Student Workbook Book 2				
Rank	Religious Concepts	F	Religious Symbols	f
1	No concepts	0	Hijab woman	3
	Total	0	Total	3
Student Workbook Book 3				
Rank	Religious Concepts	F	Religious Symbols	f
1	No concepts	0	No symbols	0
	Total	0	Total	3
	Total Sum	0	Total Sum	3

As it can be understood from the table, no religious concept is mentioned in the 3 different student workbooks of the 3rd Grade Life Sciences. The religious symbol, on the other hand, is only found in Book 2 (3 pictures of women wearing headscarves in 3 different places).

Table 7. Distribution of Religious Concepts and Symbols in Life Studies 4th Grade Textbooks

Rank	Religious Concepts*	1. Book	2. Book	3. Book
		f	F	f
1	Right	6	6	6
2	Worship	2	2	2
3	Paradise	2	2	2
4	Martyrs	2	2	2
5	Hu	1	1	1
6	Divine	1	1	1
7	Temple	1	1	1
8	Namahrem	1	1	1
9	Call to prayer (ezan)	1	1	1
10	Martyrdom	1	1	1
11	Religion	1	1	1
12	Prostration	1	1	1
13	Halal	1	1	1
14	Toplam	21	21	21

* These concepts are mentioned in the National Anthem.

There are no other religious concepts and symbols except the religious concepts in the national anthem found in the 4th grade Life Sciences 1, 2 and 3 books.

Table 8. Distribution of Religious Concepts and Symbols in Science Textbooks

Rank	Religious Concepts* and Symbols	4. Grade			5. Grade	6. Grade	7. Grade	8. Grade	Total
		1. Book	2. Book	3. Book	F	f	f	f	
		f	f	F	F	f	f	f	
1	Right	6	6	6	6	6	6	6	42
2	Worship	2	2	2	2	2	2	2	14
3	Paradise	2	2	2	2	2	2	2	14
4	Martyrs	2	2	2	2	2	2	2	14
5	Huda	1	1	1	1	1	1	1	7
6	Divine	1	1	1	1	1	1	1	7
7	Temple	1	1	1	1	1	1	1	7
8	namahrem	1	1	1	1	1	1	1	7
9	Call to prayer	1	1	1	1	1	1	1	7
10	Martyrdom	1	1	1	1	1	1	1	7
11	Religion	1	1	1	1	1	1	1	7
12	Prostration	1	1	1	1	1	1	1	7
13	Halal	1	1	1	1	1	1	1	7
14	Mosque Picture	-	-	-	-	-	-	2	2
	Total	21	21	21	21	21	21	23	149

* These concepts are mentioned in the National Anthem.

There is no religious concept or symbol in any of the Science lessons (7 different textbooks) taught in basic education when the National Anthem is kept separately. There is only one mosque painting in the 8th grade.

Table 9. Distribution of Religious Concepts and Symbols in Social Studies 4th Grade Textbook

Rank	Religious Concepts	F	Religious Smbols	f
1	Martyrdom,	17	Mosque Picture	5
2	Veteran	9	Hijab Woman	1
3	Religion	7	Man in skullcap	1
4	Right	6	Woman with hijab	1
5	Mosque	5	Man in fez and turban	1
6	Islam, Creation (Created, Created)	3		
7	Muslim, Eid-al-Adha, Eid-al-Fitr, Paradise, Faith, Temple,	2		
8	Temple, Namahrem, Azan, Prostration, Halal, Faith, Worship, Mujahideen, Huda	1		
9	Christian, Easter, Christmas	1		
10	Jewish, Rosh Hashanah, Resah	1		
	Total	77	Total	9

In Table 9, it is seen that there are 77 religious concepts and 9 religious symbols in the Social Studies 4th Grade textbook. The most used religious concept is the concept of martyr and doubt. The concepts of Muslim, Islam, Paradise, Adhan, Prostration, Halal, Faith, Worship and creation are mentioned for the first time in this book.

Table 10. Distribution of Religious Concepts and Symbols in Social Studies 5th Grade Textbook

Rank	Religious Concepts	F	Religious Smbols	f
1	Mosque	14	Mosque picture	8
2	martyrdom,	7	Picture of Hijab Woman	2
3	Right	6	Minaret Picture	2
4	Eid-al-Fitr, Eid-al-Adha	6	Man in Turban, Robe	1
5	Tomb	5	Buddha Picture	1
6	God	5		
7	Shrine, temple, adored	4		
8	Religion	4		
9	Heaven, Temple, Azan, Islam, Worship, Prayer, Dua	2		
10	Namahrem, Prostration, Halal, Holy, Ablution, Huda, Divine, place of worship, Place of Worship, Madrasa, Eid Prayer	1		
	Total	54	Toplam	14

There are 54 religious concepts and 14 religious symbols in the Social Studies 5th Grade textbook. The most used religious concept is the mosque, and the most used religious symbol is the picture of the mosque. In addition, the concept of prayer is mentioned 4 times in 22 books and 2 of them are in this book. The concept of ablution is only mentioned once in this book.

Table 11. Distribution of Religious Concepts and Symbols in the Social Studies 6th Grade Textbook

Rank	Religious Concepts	F	Religious Smbols	f
1	Islam	89	Mosque, Masjid, Shrine	7
2	Religion	37	Picture of a woman wearing a headscarf	1
3	Belief	15	picture of people praying	1
4	Caliph	13		
5	H. Mohammed	12		
6	God	10		
7	Emigration	3		
13	Temple, Paradise, Eid al-Fitr, Eid-al-Adha, Prophet, Velilik	2		
14	Prostration, Halal, Namahrem, Azan, Hüda, Hz. Jesus, Worship, Rite, Shrine,	1		
	Total	221	Total	9

There are 221 religious concepts and 9 religious symbols in the Social Studies 6th grade textbook. The most used religious concept is the concept of "Islam", and the most used religious symbol is the picture of a mosque. In addition, "religion", "belief", "caliph", the concepts of "Hz. Muhammad" and "god" are also among the most used concepts. Also, the term "Hz.Muhammad" was used for the first time in this book.

Table 12. Distribution of Religious Concepts and Symbols in the Social Studies 7th Grade Textbook

Rank	Religious Concepts	F	Religious Concepts	f
1	Religion	44	Sect	5
2	Mosque	27	Bible	5
3	Islam	20	Sect	5
4	The church	18	Hz. Jesus	4
5	Muslim	17	Tomb	4
6	Crusader	13	God	4
7	Christian	10	Sheikh	4
8	Tomb	9	Sin	3
9	Catholic	7	Pope	3
10	Right	6	Priest	3
11	Islam	6	Mosque Picture	16
12	God	6	Minaret Picture	3
13	Temple, Heaven, Suheda, Jihad, Veteran, Orthodox, Judgment, Masjid, Protestant	2	Whirling Dervishes	1
14	Huda, Divine, Temple, Namahrem, Azan, Martyrdom, Prostration, Halal, Eid al-Fitr, Eid al-Adha, Hz. Mohammed, Synagogue, Jew, Faith, Minaret, Shaykh al-Islam, Disciple, Bishop, Mihrab, Minbar, Sermon, Father, Patriarch, Faith, Masjid, Religious, Friday Prayer, Non-Muslim, Lord, Calvenism, Anglican, Priest	1	Hijab Woman	1
	Total	185	Total	21

The Social Studies 7th Grade textbook is the first book in which the concept of God is used. The concept of Allah was used 5 times in the Social Studies 7th Grade Workbook. In the book, which contains 185 religious concepts and 21 religious symbols in total, "Crusader", "Catholic", "Hz. Jesus", "Sheikh", "Sin", "Priest" and "Apocalypse" were also used for the first time. The most used religious symbol is the mosque picture, as in most other books. There is also a picture of a woman wearing a headscarf in this book.

Table 13. Distribution of Religious Concepts and Symbols in the Social Studies 7th Grade Workbook

Rank	Religious Concepts	F	Religious Concepts	f
1	Muslim	16	İslam	5
2	Veteran	9	God	5
3	Religion	8	Christian	3
4	Right	6	The church	3
5	Temple, Heaven, Belief, God, Jew	2	mosque picture	2
6	Creator, Huda, Divine, Temple, Namahrem, Azan, Martyrdom, Religion, Prostration, Halal, Mercy, Faith, Crusaders, Faith, Hafiz, Disciple, Mosque, Worship, Prophet, Qur'an, Caliph, Priest,	1	Woman in Sheets	2
	Total	55	Toplam	4

Table 13 contains the religious concepts and symbols found in the Social Studies 7th Grade Workbook. In the book, which contains 55 religious concepts and 4 religious symbols, the most used religious concepts are "Muslim", "Gazi", "Religion" and "Right". The words "Hafiz", "Murit", "Qur'an" and "Namahrem", which are not found in other books, are also used once. In addition, the religious symbol used only in this book is the picture of a woman in a chador.

Table 14. Distribution of Religious Concepts Used in Basic Education Textbooks

Rank	Word	f	Word	f
1	Islam, Islam	119	Call to prayer	16
2	Religion	110	Christian	14
3	Right	98	H. Mohammed	12
4	Süheda, martyr	60	God	9
5	Mosque	56	Koran	6
6	mosque picture	49	Worship	5
7	Muslim	45	Priest	4
8	Worship	37	Prayer	4
9	Paradise	28	Jewish	2
10	God	21	Prayer	2
11	The church	21	Hafiz	1
12	Veteran	20	Ablution	1

Table 14 shows the distribution of religious concepts and symbols used in the Life Science, Science and Social Studies textbooks (22 different textbooks in total) used in basic education. As seen in the table, the most used concept in these books is the concept of Islam. Then the words are Religion (110), Hak (98), Şüheda/Martyr (60), Mosque (56), Muslim (45) and Temple (37). Among them, the words Şüheda, Hak and Tapmak appear a lot because they are used in the National Anthem.

RESULTS

In this study, a total of 22 textbooks and workbooks taught in Life Sciences (7 Books), Science (9 Books) and Social Studies (5 Books) courses in the basic education curriculum, the religious concepts and symbols used in the books were analyzed numerically. As a result of the examination, all kinds of religious concepts and symbols used were determined and given in tables for the relevant book. The results of this review can be summarized as follows.

When we look at 22 different textbooks, if the National Anthem is removed from these books, there are no religious concepts or symbols in 13 books. Except for the National Anthem, religious concepts and symbols, which are found in small numbers in 4 of the 9 books in which different religious concepts and symbols are used, are numerically more present in the other 5 books compared to the others. These are Social Studies books. Among the Social Studies books, the book in which the most religious concepts and symbols are used is the 6th Grade Social Studies book. There are 221 religious concepts and 9 religious symbols in this book.

When the data are examined in terms of concepts, it is understood that the most used religious concept in 22 books is the concept of Islam (119 pieces), followed by the concepts of Religion (110) and Rights (98). The concept of Şüheda/Martyr (60) and the concept of Mosque (56) and its picture (49) are among the most used concepts and symbols. The concept of Allah is used a total of 9 times in all the books, and 2 of them are mentioned in the dialogue of Hacıvat and Karagöz as "Allah Allah" as an expression of surprise. The Qur'an is mentioned 6 times, worship 5 times, and prayer 4 times. In addition to these, the Church, which is one of the concepts related to religious beliefs other than Islam, is mentioned 21 times, the Christian 14 times, the Crusader 13 times, the Catholic 7 times, the Bible 5 times, the priest 4 times, and the Jew 2 times. Concepts such as ablution, prayer and Hafiz are mentioned only once.

Although the meanings given in the books and the messages contained in the subjects are more important than the number of uses of the concepts, it should be known that all kinds of concepts, symbols, colors and shapes on and inside a textbook, starting from the cover, are important. Although there has been a perception that values education and moral education have started to take place in the programs in recent years and that religious values have gained importance especially in basic education, it is understood that the situation is not so in the dimension of books. In fact, if an examination is made about the meanings of the religious concepts and symbols given so far, it will be seen that the situation is even more serious. Because, a significant part of the concepts given above were not used to express or emphasize a religious belief in terms of meaning. Instead, it is emphasized as a cultural element or part of a social event. For example, none of the mosque pictures are described as a place of worship representing Islam. Or, when Eid al-Fitr (Ramadan) is described, it is not explained as a part of a worship that must be performed in Islam. Instead, it is described as a cultural event.

According to the information disclosed so far, the following conclusion can be made. Values related to any religious belief are not found in the basic education textbooks. In numerical terms, basic education textbooks give little place to concepts related to any religious belief. In fact, more than half of the textbooks do not contain any religious concepts or symbols related to any religious belief. Existential issues are explained by making more references to nature and laws in lectures and presentations.

REFERENCES

- Akın, K. (2018). Millî Kültür Teması Çerçevesinde Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Kültürel Unsurlar, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 77, Eylül 2018, s. 363-379
- Apple, M.W. ve Christian-Smith, L.K., 1991. The Politics of The Textbook, In: M.W. Apple and L.K. Christian-Smith (Eds.), *The politics of the textbook*. New York: Routledge, Pp.1-21.
- Bierstedt, R. (1955). The writers of textbooks. L. J. Cronbach (Ed.) Text materials in modern education içinde. (s.96-129). *University of Illinois Press*, Urbana, Illinois.
- Bilgin, N. (2006), Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, *Siyasal Kitabevi*, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., Kılıç Çakmak, E. (2017), Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, *Pegem Akademi*, Ankara.
- Doğan, E. Ö. ve Altın, Z. Ş. (2018), Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrenme-Öğretme Süreçlerine Katkı Düzeyi: Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı Açısından İnceleme, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16 (36, 57).
- Esen, Y. ve Bağlı, M.T., 2003. İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme. *A.Ü.E.B.F. Dergisi*, 35(1-2), pp.143-154.
- Esen, Y., 1998. Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik: İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yapılmış Bir İçerik Çözümlemesi, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Ankara: A.Ü.S.B.E.
- Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar İlkeler Teknikler, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Khouj, A.M. (Çeviren: Çinemre, S.) (2011). İslam'da Eğitim. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (30), 277-308
- MEB (2008), İlköğretim Okulu Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi, *Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma Geliştirme Dairesi Başkanlığı*, Ankara.
- Osmanoğlu, C. (2012), Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Hoşgörü ve Birlikte Yaşama Kültürü, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012(2)
- Sarıbaş, S. ve Babadağ, G. (2015). Temel Eğitimin Temel Sorunları. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 3 (1), 18-34
- Sönmez, V. (2008). Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri. A. Boyacı, (Ed.) Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi. *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını*, Eskişehir.
- Yılmaz, M. (2014), İnanç öğrenme alanları açısından lise din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının incelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3)

YÖK (2018), Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Yüksek Öğretim Kurulu,[https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/YeniOgretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA Sunus %20Onsoz Uygulama Yonergesi.pdf](https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/YeniOgretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf) İnternet adresinden Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.